

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΥΘΗΡΑΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

19-23 Σεπτεμβρίου 2001

**Εκκλησία, Παιδεία-Εκπαίδευση
και Πολιτισμός στα Κύθηρα
(19ος - 20ός αι.)**

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Επιμέλεια

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ

ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΗΜΟΥ ΚΥΘΗΡΩΝ

**Μεθοδολογία δημιουργίας σχολικού μουσείου
ως εφελτήριο για την καταγραφή και τη μελέτη
της Τοπικής Ιστορίας των Κυθήρων**

Αγαπητοί/ές Σύεδροι,

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο εισήγαγε τη σχολική χρονιά 2001-2002 το μάθημα της Τοπικής Ιστορίας προς «διδασκαλία» στα Γυμνάσια. Το μάθημα τούτο παρουσιάζει την εξής ιδιομορφία σε σχέση με τα μαθήματα του υπόλοιπου αναλυτικού προγράμματος: οι μαθητές/τριες καλούνται όχι να μελετήσουν κάποια ύλη, αλλά να ερευνήσουν οι ίδιοι/ες την Ιστορία της περιοχής τους, δηλαδή να ζήσουν αφενός με βιωματικό τρόπο καταστάσεις του ιστορικού περιγυρού τους, αφετέρου τη διαδικασία της βιωματικής έρευνας. Οι εκπαιδευτικοί που θα αναλάβουν να οργανώσουν και να κατευθύνουν μια τέτοια βιωματική έρευνα θα πρέπει να δημιουργήσουν ενεργητικές μαθησιακές ευκαιρίες, οι οποίες θα προκύψουν από τη σύνδεση του σχολείου με την τοπική κοινωνία.

Για να αξιοποιηθεί ωστόσο η μαρτυρία της τοπικής κοινωνίας, χρειάζεται ο/η εκπαιδευτικός να υπερβεί την αντίληψη της σύνδεσης της Ιστορίας με την αφήγηση γεγονότων, τη συμβαντολογία. Χρειάζεται, δηλαδή ένα ανανεωμένο θεωρητικό πλαίσιο που θα ανατρέψει το στερεότυπο της παραδοσιακής διδασκαλίας, πλαίσιο που να προσεγγίζει και να μελετά τις δομές μιας κοινωνίας και την αργόσυρτη μεταβολή τους, σε αντιδιαστολή προς την παραδοσιακά διδασκόμενη στα σχολεία θετικιστική αντίληψη της Ιστορίας, η οποία δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στις συγκυρίες και τις επαναστάσεις, και γενικότερα στις πολεμικές επιχειρήσεις και τις πολιτικές εναλλαγές. Η ίδια η αλλαγή της έννοιας της ιστορικής πηγής, η ανακάλυψη και ο πειραματισμός με νέες πηγές, το τίμημα για τις δυσκολίες που συναντιούνται στην εξερεύνηση τομέων στους οποίους η σιωπή των τεκμηρίων αναγκάζει σε μια ελαστική χρονολόγηση, υπήρξαν η πηγή της τροποποίησης του χρόνου ή των χρόνων της Ιστορίας. Στην αρχή αυτής της ανατροπής της έννοιας της ιστορικής πηγής εγγράφεται χωρίς αμφιβολία η ανάδειξη νέων πηγών της καθημερινότητας, της κοινοτοπίας, εκείνου που αγγίζει τις ανώνυμες μάζες μέσα στη συνέχειά τους. Επιπλέον, ο ρόλος της συλλογικής μνήμης, της κοινωνικής μνήμης, η οποία σχετίζεται με το ντοκουμέντο, την καταγραφή δηλαδή του παρελθόντος με κάθε δυνατό τρόπο- καταγραφή που όσο προχωράμε προς την εποχή μας γίνεται όλο και πιο πολύμορφη, περνώντας από τα αντικείμενα της αρχαιολογίας και τις επιγραφές, στον λόγο, την εικόνα, την κίνηση και γενικότερα σε ό,τι ονομάστηκε «εθνοκείμενο» (ethnotexte). Έτσι, η συλλογική μνήμη μπορεί να συγκρατήσει και τις πιο απίθανες λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής μας, δίνοντας στον/στην εκπαιδευτικό, όχι πλέον ως απλό διδάσκοντα αλλά ως ερευνητή μιας τοπικής κοινωνίας, ένα πλούσιο υλικό για τη μελέτη και την ερμηνεία αφενός μεν των γεγονότων, αφετέρου δε -και κυρίως- των φαινομένων, των τάσεων, των νοοτροπιών, αυτό που ονομάστηκε «ιστορία των αναπαράστασεων» (histoire des représentations).

Επιπλέον, εφόσον αναφερόμαστε στη συλλογική μνήμη, η λαογραφία δύναται να έρθει αρωγός στην οργάνωση της έρευνας στο πλαίσιο του μαθήματος της Τοπικής Ιστορίας, δεδομένου ότι δίνει έμφαση στη μελέτη του παραδοσιακού πολιτισμού, δηλαδή του πολιτισμού που αναπτύχθηκε μέσα στο ιστορικό κοινοτικό ελληνικό μόρφωμα. Ενδιαφέρεται και αυτή -όπως η Κοινωνική και Οικονομική Ιστορία- για τις κοινωνικές δομές και σχέσεις που

αναπτύχθηκαν μέσα στο πλαίσιο του, γιατί αυτές αντανακλούν ένα σύνολο κανόνων και προσδοκιών των μελών της.

Η επιμόρφωση συνεπώς των εκπαιδευτικών στις τάξεις της ιστορικής Σχολής των Annales, θα τους δώσει τη δυνατότητα να αξιολογήσουν έννοιες όπως περιβάλλον, τρόπος ζωής, καθημερινότητα, να αναγνώσουν το ιστορικό τοπίο, να αξιοποιήσουν τη φωτογραφία, τη χαρτογραφία, την αεροφωτογραφία, την εκδρομή σε έναν τόπο και κατ' επέκταση ο εντοπισμός στον χώρο να αξιοποιηθεί για να ερμηνευτεί η ανθρώπινη δραστηριότητα και η οργάνωση της κοινωνίας. Εξάλλου, η επιμόρφωσή τους στις ανανεωμένες τάξεις της Λαογραφίας, θα προσδώσει την ιστορική διάσταση στην έρευνα της Τοπικής Ιστορίας, δεδομένου ότι αυτή θεωρεί πλέον τα Λαογραφικά φαινόμενα ως κοινωνικά και ιστορικά φαινόμενα, τα οποία πραγματοποιούνται σε ορισμένο τόπο και χρόνο. Η συνεργασία με τον Λαογράφο για τη μελέτη της Τοπικής Ιστορίας αποτελεί από τις πιο ενδιαφέρουσες και γόνιμες, δεδομένου ότι βασίζεται στις έννοιες του χρόνου, της καθημερινότητας, του κοινωνικού ασύνειδου, της συλλογικής μνήμης, τομείς που εμπλουτίζουν τη μελέτη της Τοπικής Ιστορίας.

Η επιλογή, συνεπώς, του επιμέρους θέματος της Τοπικής Ιστορίας που θα μελετηθεί σε ένα σχολείο εξαρτάται από την κατάρτιση των εκπαιδευτικών και από τη διεύρυνση των ιστορικών οριζόντων τους, ώστε να μην περιοριστούν στα παραδοσιακά ιστορικά θέματα-πολεμικά και πολιτικά γεγονότα- αλλά να αναζητήσουν θέματα που αναδεικνύουν τις δομές της τοπικής κοινωνίας.

Αφού παρουσιάστηκε το πλαίσιο στο οποίο θα είναι σκόπιμο να κινηθεί η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας στα Γυμνάσια, ας εξετάσουμε τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η οργάνωση ενός σχολικού μουσείου στο νέο αυτό πνεύμα που διέπει το μάθημα.

Το 1929 δημοσιεύθηκε από του καθηγητή του Rochester Foyles στο περιοδικό The Museum News ο πρώτος ορισμός του Μουσείου, σύμφωνα με τον οποίο «Το Μουσείο είναι ένας οργανισμός του οποίου ο προορισμός αποβλέπει στη διατήρηση των αντικειμένων που απεικονίζουν κατά τον καλύτερο τρόπο τα φαινόμενα της φύσης και την εργασία του ανθρώπου· χρησιμοποιούνται δε για την ανάπτυξη των ανθρωπίνων γνώσεων και τη μόρφωση του Λαού». Θα περάσουν αρκετές δεκαετίες για να διατυπώσει το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) στο καταστατικό του τον νέο ορισμό, σύμφωνα με τον οποίο «Το Μουσείο, όχι μόνο συλλέγει και διατηρεί τα υλικά τεκμήρια του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, αλλά και τα εκθέτει για μελέτη, παιδεία και ψυχαγωγία». Είναι, λοιπόν, προφανές ότι ενώ ο πρώτος ορισμός αντανακλά την τάση να ανοίξουν οι ιδιωτικές συλλογές στο κοινό για τη μόρφωσή του, στην πορεία του χρόνου, ο νέος κλάδος της Μουσειολογίας διατυπώνει ότι ο ρόλος του Μουσείου μπορεί να επεκταθεί σε δραστηριότητες που σχετίζονται ιδιαίτερα με τη μελέτη, την παιδεία και την ψυχαγωγία. Τα παιδιά και οι νέοι θα έπρεπε να είναι οι πρώτοι εκείνοι αποδέκτες του διευρυμένου ρόλου του Μουσείου. Ενώ, λοιπόν, το Μουσείο δύναται να διαδραματίσει έναν σημαντικότερο ρόλο στη μόρφωση και τη διαπαιδαγώγηση των νέων, παρέμεινε με τα λιγοστά εκπαιδευτικά προγράμματά του σε απόσταση από το σχολείο, αναζητώντας σε αυτό το κοινό του, χωρίς όμως συνεργασία με την εκπαιδευτική κοινότητα για τη διάγνωση των αναγκών που βασίζονται στο σχολικό curriculum.

Εδώ ακριβώς θα εστιαστεί η παρέμβασή μου στην εισήγηση αυτή. Η υπέρβαση της αδυναμίας διαπλοκής σχολείου και Μουσείου στο πλαίσιο των αναγκών του σχολικού curriculum θα μπορούσε να γίνει με έναν διαφορετικό τρόπο από τον αναζητούμενο από τα

εκπαιδευτικά προγράμματα των Μουσείων: πρόκειται για το σχολικό μουσείο, που οι δραστηριότητές του στο πλαίσιο του μαθήματος της Τοπικής Ιστορίας, θα κινητοποιούσε ζωτικές δυνάμεις των μαθητών και θα δραστηριοποιούσε την ενεργητική μάθηση.

Η Κοινωνία της Πληροφορίας μας εισάγει σε μια νέα εποχή ανατροπών των προηγούμενων εκπαιδευτικών δεδομένων. Σύμφωνα με τις απαιτήσεις της, ο παραγωγικός πλούτος της κοινωνίας θα προκύπτει από πολίτες που θα έχουν δεξιότητες στα εξής:

- Αναζήτηση της πληροφορίας
- Ικανότητα έρευνας και καταγραφής
- Βιωματική εμπειρία και ικανότητα συνεργασίας
- Κοινοποίηση της πληροφορίας
- Οργανωτική δεξιότητα
- Επικοινωνιακή δεξιότητα
- Θετική στάση στη διά βίου μάθηση

Οι τοπικές κοινωνίες μπορούν να προφέρουν το υλικό για την καλλιέργεια των ανωτέρω δεξιοτήτων και να συνδέσουν αρμονικά τα νέα δεδομένα με την ιστορική--με την ευρύτερη έννοια του όρου--παράδοση του τόπου. Ένα από τα πεδία πλήρωσης των παραπάνω θα ήταν η δημιουργία σχολικού Μουσείου. Ο στόχος αυτός δεν πρέπει να σκοπεύει κατευθείαν στο αποτέλεσμα, δηλαδή στη δημιουργία του σχολικού Μουσείου αλλά στη διαδικασία της δημιουργίας του. Η διαδικασία αυτή περνά από τα εξής στάδια:

- **Ομαδοσυνεργατική μέθοδος εργασίας.** Στο πλαίσιο της, και προτού αρχίσει οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα υλοποίησης του Μουσείου, η μαθητική ομάδα πρέπει να γνωριστεί αναμεταξύ της σε βάθος με διαδικασίες αυτοπαρουσίασης, αλληλοπαρουσίασης, δραματοποίησης των προσωπικών στάσεων του κάθε μέλους, ώστε να μπορέσει να λειτουργήσει η δυναμική της ομάδας.
- **Βιωματική μάθηση.** Η σχολική ομάδα μαθητών/τριών βγαίνει έξω από τα σύνορα του σχολείου για να αναγνωρίσει το πεδίο της δράσης της. Η τοπική κοινωνία, ως χωρο-χρονική συνισταμένη αποτελεί την κυριότερη δεξαμενή άντλησης του υλικού που μπορεί να συμπεριληφθεί σε ένα σχολικό Μουσείο.
- **Καθορισμός στόχων.** Ο καθορισμός των στόχων γίνεται με πρωτοβουλία των μαθητών/τριών, αφού προηγουμένως έχουν κατευθυνθεί στην αναγνώριση του τοπίου. Το περιβάλλον είναι φυσικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό. Η Τοπική Ιστορία, εξεταζόμενη από την οπτική της Ιστορικής Σχολής των Annales, μελετά το περιβάλλον στο σύνολό του και την κοινωνία διά των αλληλεπιδράσεων φύσης και ανθρώπου. Επιπλέον η αργή κίνηση των δομών- δηλαδή η καθημερινή Ζωή- βρίσκεται στο κέντρο του ενδιαφέροντός της. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η εκδρομή σε έναν τόπο, η μελέτη μιας φωτογραφίας ή αεροφωτογραφίας, η χαρτογράφηση μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να αναγνώσουν με απλό τρόπο και να κατανοήσουν το ιστορικό τοπίο από το οποίο θα αντλήσουν τα τεκμήρια του Μουσείου τους.
- **Συγκέντρωση του υλικού.** Οποιοδήποτε αντικείμενο του περιβάλλοντος των παιδιών μπορεί να αποτελέσει έκθεμα για το Μουσείο τους. Σημασία δεν έχει το έκθεμα αυτό καθαυτό, αλλά η τεκμηρίωσή του. Τα παραδοσιακά αντικείμενα

αποτελούν το πιο πρόσφορο υλικό. Υπάρχουν στα περισσότερα σπίτια και συνήθως ενοχλούν. Στον χώρο του σχολείου μπορούν να διδάξουν πολλά στα παιδιά. Η ηχογράφηση της λειτουργίας τους από κάποιον που γνωρίζει τη χρήση τους, η περιγραφή τους, η ζωγραφική τους, η σύγκρισή τους με άλλα, αποτελούν σημαντικά στοιχεία κατανόησης του κόσμου που περιβάλλει τους/τις μαθητές/τριες. Αυτή καθ'αυτή εξάλλου η τεκμηρίωση των εισαγομένων στο σχολικό Μουσείο αντικειμένων αποτελεί μια από τις σημαντικότερες διαπαιδαγωγικές και μαθησιακές δραστηριότητες που μπορεί να προσφέρει ένα τέτοιο Μουσείο.

- **Τεκμήρια του πολιτισμού** δεν είναι μόνο τα υλικά τεκμήρια αλλά και οι ηχογραφήσεις παραμυθιών που έχουν αφηγηθεί παραμυθάδες ή μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα, βιντεοσκοπήσεις παραδοσιακών δραστηριοτήτων, συγκέντρωση παλαιών παιχνιδιών αλλά και καταγραφή ομαδικών παιχνιδιών, η φωτογράφιση του οικισμένου χώρου αλλά και η φωτογράφιση των αγροτικών δραστηριοτήτων. Εξάλλου, έκθεμα σε ένα σχολικό Μουσείο δεν είναι κατ'ανάγκη ένα παραδοσιακό αντικείμενο. Οτιδήποτε πρόσφατο, του οποίου αναγνωρίζουμε ακόμη τις λειτουργίες, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κατανοήσει το παιδί πώς στο μέλλον θα είναι παλιό και ενδεχομένως μη ταυτοποιήσιμο. Η λειτουργία του εκθέματος δεν είναι αυτοδύναμη: διά του εκθέματος, ο μικρός/ή μαθητής/τρια μπορεί να προβληματιστεί πάνω στις έννοιες «παραλθόν», «παρόν», «μέλλον» ως συνισταμένες της πορείας του ανθρώπου και της εξέλιξης του πολιτισμού.
- **Οργάνωση εκθέσεων.** Τα αντικείμενα και άλλα στοιχεία που θα συγκεντρωθούν δεν είναι σκόπιμο να τοποθετηθούν σε προθήκες. Από παιδαγωγική άποψη, το χάος που θα δημιουργηθεί από τη συγκέντρωση των πιο ετερόκλητων αντικειμένων αποτελεί και το πιο δημιουργικό στοιχείο του Μουσείου. Οι πιο μεγάλες και φημισμένες συλλογές αποτελούνταν στην αρχή από τα πιο ετερόκλητα αντικείμενα. Όπως ο ιστορικός παίρνει από τις πηγές του πληροφορίες ανάλογες προς τις ερωτήσεις που θέτει σε αυτές- γιατί οι πηγές δεν είναι ποτέ και σε καμία περίπτωση ουδέτερες- έτσι και οι μαθητές/τριες θα πρέπει κάθε φορά να αναζητήσουν από τη δεξαμενή αυτή των ετερόκλητων αντικειμένων τα εκθέματα για την οργάνωση της επιλεγόμενης κάθε φορά έκθεσης. Μια βιτρίνα σε ακινησία, την οποία η μια τάξη μετά την άλλη την βρίσκουν έτοιμη, δεν έχει καμιά ουσιαστική παιδαγωγική λειτουργία: λειτουργεί κατά βάση ως διακοσμητικό στοιχείο που δίνει κύρος στο σχολείο. Αξία έχει η επικοινωνία ανάμεσα στους/στις μαθητές/τριες για την οργάνωση εκθέσεων.
- **Κοινοποίηση της πληροφορίας.** Μια έκθεση αποτελεί τον πυρήνα συσπείρωσης του συνόλου του σχολείου. Ο καθένας μπορεί να προσφέρει, να συζητήσει, να προβληματιστεί, να αγγίξει τα εκθέματα, να παίξει με αυτά. Οι μαθητές/τριες βγήκαν έξω από τον χώρο του σχολείου, στην κοινωνία, για να αναζητήσουν το υλικό τους. Έρχεται η ώρα να καλέσουν τα μέλη της τοπικής κοινωνίας και να της παρουσιάσουν τα αποτελέσματα της δουλειάς τους. Οι αφίσες, οι ζωγραφισμένες προσκλήσεις, η επικοινωνία με το εξωσχολικό κοινό είναι υπόθεση όλων. Αποτελεί κατεξοχήν καλλιέργεια επικοινωνιακών δεξιοτήτων στους/στις μαθητές/τριες. Αλλά και η αναζήτηση άλλου σχολείου για να περιοδεύσει η έκθεση ή να ανταλλαγεί με κάτι που μπορεί να προσφέρει το σχολείο εκείνο, αποτελεί μέρος της ανάπτυξης επικοινωνιακής δεξιότητας. Άλλωστε, ένας εκπαιδευτικός φάκελος με φωτογραφικό υλικό και εκπαιδευτικές δραστηριότητες σχεδιασμένες από τους ίδιους τους/τις μαθητές/τριες κατά το πρότυπο των εκπαιδευτικών φακέλων που σχεδιάζουν τα

Μουσεία για την απασχόληση των μικρών επισκεπτών/τριών τους, μπορεί να αποτελέσει κι αυτός μια από τις δραστηριότητες ενός σχολικού Μουσείου.

Θα έλεγα ότι οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές/τριες των Κυθήρων είναι τυχεροί/ές διότι ο καθηγητής κ. Γεώργιος Λεοντσίνης στο σχολικό βιβλίο της Τοπικής Ιστορίας το οποίο απευθύνεται στους/στις εκπαιδευτικούς, όχι μόνο παρουσιάζει με πληρότητα τα θεωρητικά εργαλεία για να εργαστούν ως ερευνητές της Τοπικής Ιστορίας, ενώ συγχρόνως περιλαμβάνει επιμέρους παραδείγματα τρόπων έρευνας της Τοπικής Ιστορίας, αλλά και φρόντισε να συμπεριληφθεί ξεχωριστό κεφάλαιο για τα Κύθηρα, τιμώντας έτσι το νησί. Επιπλέον, η καθιέρωση του Πανελληνίου Συνεδρίου Κυθηραϊκών Μελετών πλουτίζει τις δεξαμενές από τις οποίες μπορούν να αντλήσουν οι εκπαιδευτικοί την ερευνητική και καθοδηγητική τους δραστηριότητα στο πλαίσιο του μαθήματος.

Καταλήγω, λοιπόν, συνοψίζοντας ότι Μουσείο δεν σημαίνει μόνο επίσκεψη σε Μουσείο ή πρόσκαιρη εκπαιδευτική δραστηριότητα σε Μουσείο σχεδιασμένη ερήμην των αποδεκτών με περιορισμένους στόχους, αλλά σημαίνει και σχολικό Μουσείο, που δεν είναι κτήριο, δεν είναι βιτρίνες, δεν είναι εκθέματα, δεν είναι προκατασκευασμένες δραστηριότητες, αλλά είναι ένας μικρός οργανισμός σε διαρκή οργανισμό. Εδώ δεν έχει σημασία το τέλος της προσπάθειας, το στήσιμο δηλαδή μιας προθήκης -η Ιθάκη- αλλά το ταξίδι, οι δραστηριότητες. Οι εκπαιδευτικοί, με την τεχνογνωσία τους πρέπει να μπορούν να κρατούν κάθε χρόνο και κάθε στιγμή της παιδαγωγικής διαδικασίας μια ανοικτή ευκαιρία για διαπαιδαγώγηση των παιδιών σε δύο πεδία: στις δεξιότητες εκείνες που θα τους ετοιμάσουν στο να διαχειρίζονται τις σχέσεις τους με την πληροφορία και τις σχέσεις τους με τους άλλους στο μελλοντικό εργασιακό τους χώρο, αλλά και στην ανάπτυξη μιας προβληματισμένης ματιάς τόσο στο άμεσο ιστορικό τοπίο όσο και στο σύγχρονο περιβάλλον στο οποίο ζουν, ώστε να αναγιγνώσκουν σε αυτό τις δραστηριότητες της κοινωνίας, τις πολιτισμικές εκφάνσεις της, αλλά και τη σχέση της με το παρελθόν και το μέλλον.

Ἑλένη Σπαθάρη-Μπεγλίτη

---

¹ Ἡ Ἑλένη Σπαθάρη - Μπεγλίτη εἶναι Σχολικὴ Σύμβουλος Φιλολόγων Ἀθήνας, Προϊσταμένη Παιδαγωγικῆς καὶ Επιστημονικῆς Καθοδήγησῆς Σχολικῶν Συμβούλων Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης Περιφερειακῆς Διεύθυνσης Ἀττικῆς.